«Tu» generic în limba română actuală

RODICA ZAFIU
Facultatea de Litere
Universitatea din Bucureşti

1. Introducere

Folosirea cu valoare generică a formelor verbale şi pronominale de persoana a II-a singular constituie un procedeu discursiv prezent în mai multe limbi; în româna actuală procedeul se manifestă însă cu o frecvenţă extrem de mare, care ar putea fi considerată chiar o trăsătură specifică, într-o caracterizare tipologică a limbii.

În cele ce urmează, ne propunem să sugerăm câteva explicaţii ale rolului important pe care procedeul îl joacă în limba română, stabilind care este specificul său gramatical, semantic şi discursiv-pragmatic; în această descriere este necesar să comparăm folosirea construcţiei – pe care o vom numi în continuare, convenţional, «*tu» generic* – cu utilizarea a structurilor sintactice şi a mijloacelor lexicale concurente. Locul stabil şi prioritar pe care *«tu» generic* îl ocupă în română se explică în bună măsură prin existenţa multor situaţii în care această modalitate de exprimare generică a unui rol tematic (agent, experimentator, pacient sau destinatar) este singura posibilă. Vom încerca să demonstrăm că preferinţa pentru această structură nu reprezintă doar efectul unei alegeri stilistice, ci este în parte condiţionată gramatical, depinzând de alte trăsături specifice ale limbii române (numărul mare de reflexive, substituirea infinitivului prin conjunctiv).[1] Există de asemenea motivaţii semantice ale frecvenţei de folosire a procedeului: persoana a doua singular cu valoare generică este specializată în română pentru a indica grupul nedefinit în care locutorul se include în mod neexplicit, neangajant; acest tip specific de genericitate îşi manifestă şi preferinţa pentru apariţia în construcţii condiţionale-ipotetice. În fine, descrierea procedeului nu poate face abstracţie de rolul său discursiv-pragmatic: manifestat în secvenţe discursive mai ample, în care trecerile de la o formă generică la alta sau de la genericitate la particularizare au foarte adesea funcţia de strategii argumentative.

2. Puncte de plecare

2.1. ***«Tu» generic.*** Valorii generice a persoanei a II-a singular nu i s-a acordat prea mult loc în gramaticile româneşti mai vechi, deşi menţiunile nu lipsesc, iar importanţa structurii a fost recunoscută în mod clar de Sandfeld & Olsen (1936: 303), N. Drăganu 1945[2] şi alţii. În primul studiu important consacrat procedeului, Cazacu 1945, se trec în revistă semnalările anterioare,[3] situaţia din română este comparată cu cea din alte limbi şi sunt examinate mijloacele concurente de

BDD-V3915 © 2003 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:29:11 UTC)

exprimare a aceleiaşi valori, propunându-se explicaţii stilistice pentru apariţia şi menţinerea în uz a fenomenului. Abordarea stilistică apare deja în Iordan 1944 (în 1975: 114-115, 129); în descrierea limbii culte din vremea respectivă, sunt formulate şi câteva observaţii critice asupra tendinţei de substituire a construcţiei prin cea reflexivă impersonală (Iordan 1948: 310-311). Ulterior, fenomenul este tratat din punct de vedere istoric (Tudose 1961) şi transformaţional (Ionescu 1967), fiind amintit în majoritatea gramaticilor din a doua jumătate a secolului al XX-lea, de obicei în capitolele consacrate „subiectului nedeterminat" (Graur 1966 II: 93-94, dar şi I: 151), Lombard (1974: 117, 278-279), Sandfeld & Olsen (1972: 25-39), Avram (1997: 328), Irimia (1997: 99, 392-3) ş.a.

Plasarea problemei în sfera *subiectului nedeterminat* este totuşi limitativă: pe de o parte, pentru că exprimarea genericităţii prin persoana a II-a singular priveşte şi alte poziţii sintactice; pe de altă parte, pentru că nedeterminarea este desigur inerentă genericităţii, dar cele două valori nu se suprapun: există nedeterminare non-generică (interpretarea specifică – referirea la individual – poate fi nedeterminată din punctul de vedere al identificării referentului de către locutor)[4] şi există, mai ales, componente specifice ale genericităţii, independente de nedeterminare.

2.2. Genericitatea. Situaţia pe care o numim *«tu» generic* poate fi definită, din punct de vedere semantico-pragmatic, prin negaţie: ca uz *non-deictic* al persoanei a II-a singular a verbelor şi a pronumelor – adică al unor forme cu funcţie primară şi fundamentală deictică. O tratare în termeni pozitivi presupune plasarea problemei în cadrul mai larg al reprezentării *genericităţii* în limbă. Domeniul a fost mult studiat din perspectivă semantică, în raport cu conceptul de *referenţialitate*. Interpretarea *generică* se opune celei *specifice* sau *referenţiale*; în cazul special al acţiunilor, celei *episodice*. Genericitatea – referirea la genuri şi la acţiuni repetabile, nu la indivizi şi evenimente individuale, particulare – intră, cum am văzut, în relaţie şi cu categoria epistemică a *nedeterminării*, cu care de altfel tinde să se confunde în descrierea faptelor de limbă concrete.

Genericitatea – caracteristică a unei părţi însemnate a enunţurilor produse de vorbitori în cele mai diferite situaţii – este un domeniu care se bucură de tot mai mare interes (Carlson & Pelletier 1995); pornindu-se de la substantive şi de la utilizarea lor în enunţ, în grupurile nominale (substantive comune, la singular şi la plural, fără articol sau cu articol nehotărât), discuţia s-a lărgit asupra enunţurilor înseşi, a *propoziţiilor generice* (care exprimă proprietăţi generale, regularităţi) şi a mijloacelor lor specifice de realizare: pronume şi adverbe nehotărâte, articol hotărât şi nehotărât, valori aspectuale ale timpurilor (iterativ, habitual), valori modale din sfera irealului (posibilitate, dorinţă). Se vorbeşte de o genericitate a obiectelor şi a persoanelor implicate în predicaţie ca argumente ale verbului, care se corelează

BDD-V3915 © 2003 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:29:11 UTC)

adesea cu interpretarea generică a predicatului („Angajăm *români*”; „*Românii* fumează mult”) – şi de una (controversată, v. infra, 5.3) a acțiunilor, stărilor, proceselor, proprietăților atribuite habitual unui subiect individual („Dan *fumează* mult”). Genericitatea pare a fi o categorie semantică esențială în funcționarea limbajului, un parametru care permite explicarea multor particularități ale funcționării gramaticale: restricții de uz, ambiguități, procese anaforice.

În cadrul categoriei semantice a genericității, persoana a II-a singular este un operator generic care indică un grup, o categorie de persoane, cu referință potențială, şi care apare în mod prototipic în propoziții caracterizante, generice (care presupun, la nivelul predicației, o generalizare asupra evenimentelor sau a proprietăților).

Persoana a II-a singular poate avea deci valoare de *persoană* generică – indicând deținătorul unui rol tematic (agent, experimentator, pacient, beneficiar) obligatoriu *uman*, *colectiv* şi *nedefinit*.

3. Prezența în limbă

3.1. Construcția cu valoare generică a persoanei a II-a singular are o poziție extrem de puternică în limba română. Ea se manifestă în oricare dintre rolurile tematice specifice participantului uman la un proces. Cel mai frecvent, *«tu» generic* corespunde rolului de agent sau experimentator, realizat sintactic ca subiect; de cele mai multe ori – în concordanță cu apartenența românei la tipul *pro-drop* – nu este însă vorba de un subiect exprimat, ci doar de forma de persoana a II-a singular a verbului, însoțită eventual de pronumele reflexive. Totuşi prezența subiectului pronominal lexicalizat este posibilă, în situații de emfază, contrast, sau când este suport al unei particule presupoziționale (*şi*):

(1) (a) „*Râzi, îți ascuți* dinții şi cuțitul, *întinereşti. Te* furnică fericirea, nespusa fericire de a lovi ***şi tu*****,** fie chiar infinit mai puțin” (Steinhardt: 8);[5]
(b) „Pe măsură ce ei *te* lovesc şi-*ți* fac mai mult rău şi-*ți* impun suferințe din ce în ce mai nedrepte şi *te* încolțesc în locuri mai fără ieşire, ***tu*** *te veseleşti* mai tare, ***tu*** *te întăreşti*, ***tu*** *întinereşti!*” (Steinhardt: 8).

Persoana a II-a generică poate însă apărea – ca pronume personal sau reflexiv ori ca adjectiv pronominal posesiv – în diverse alte poziții sintactice (obiect direct, obiect indirect, atribut etc.):

(2) (a) „Nu este iezuit, cum sânt înclinați mulți să creadă, judecându-l după micile aplecări cu care *te* întâmpină” (Liiceanu: 18);
(b) „Dincolo de ceea ce maestrul *îți* poate dezvălui direct, verbal, secretele acestei meserii se fură” (D);

BDD-V3915 © 2003 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:29:11 UTC)

(c) „Până unde merge supunerea față de ființa altuia? — Nu până la anularea *ta*" (Liiceanu: 17).

Nu există de fapt restricții gramaticale de folosire care să diferențieze uzul generic de cel deictic (de indicare a persoanei interlocutorului real sau imaginar) al persoanei a II-a. E posibilă chiar şi dublarea clitică:

(3) „Dar la capătul acestor treburi, care nu *te* privesc doar *pe tine*, care nu sunt doar ale tale, nu poți ajunge dacă te trezeşti mereu" (Liiceanu: 206).

Singura situație în care e puțin probabil să apară valoarea generică este vocativul pronumelui personal, formă a cărei funcție discursiv-pragmatică este fundamental deictică. Aparentele excepții („*Tu,* omule...!") sunt de fapt rezultatul unor mecanisme retorice: categoria generică este tratată, metonimic, ca o persoană unică.

3.2. Recunoaşterea valorii generice a persoanei a II-a singular se realizează aşadar în mod pur contextual. Doar raportarea la contextul situațional şi la statutul discursiv al enunțului (gnomic, teoretic, generalizant vs. orientat către interlocutor, referențial, performativ) poate confirma sau infirma prezența valorii generice. Micro-contextul lingvistic al lui «*tu» generic* este *enunțul generic,* care conține de obicei semnale ale valorii sale caracteristice, indici gramaticali de genericitate:

- substantive cu sens generic intrinsec, lexical: „Nici nu mă gândeam la pompieri, dar dacă aş alege din nou tot asta aş alege pentru că *te* vede ***lumea*** de bine, nu *te* vede de rău – *salvezi* ***oameni***" (D);

- pronume, adjective şi adverbe nehotărâte: „La testele alea *te* întreabă ***orice***" (D); „În ***orice*** meserie începutul e cu atât mai greu când nu există ***cineva*** care să *te* îndrume şi să *te* inițieze" (D); „*Poți începe* de ***oriunde*** şi chiar *începi* de ***oriunde***" (Liiceanu: 161);

- alți determinanți nedefiniți, locuțiuni de tip adjectival sau adverbial, care indică pluralitatea şi repetabilitatea: „*afli* din presă despre ***fel şi fel de*** proiecte" (RL 2692, 1999, 24); „***la tot pasul*** *întâlneşti*" (RL 2692, 1999, 24);

- valori temporal-aspectuale ale predicatului: a) prezentul verbului (adesea în combinație cu circumstanțiale care îi scot în evidență semnificația aspectuală, contrazicând lectura ca episod unic): „ce *te* ***frapează de la bun început*** la această emisiune […] este intenția versus rezultatul intenției", (EZ 2313, 2000, 8); „calitatea (...) de poet mi se pare o stare, o stare de grație, în care nu *te poți menține* ***tot timpul***" (Blandiana: 7); b) imperfectul durativ sau iterativ, în genericitatea raportată implicit sau explicit la o anumită perioadă din trecut: „Dar

BDD-V3915 © 2003 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:29:11 UTC)

ziarele? ***Ajungea*** o singură «Scânteie», pe care o ***parcurgeai*** în câteva minute, ştiindu-i conținutul «avant la lettre»" (D);

- construcții cu infinitivul, al cărui sens (ca nume de acțiune) e fundamental generic, sau construcții cu conjunctivul echivalent infinitivului: „Toată medicina termină prin ***a-ți recomanda*** plimbarea" (Liiceanu: 31); „există zile în care e destul ***să atingi*** lucrurile pentru ca ele să înceapă să cânte" (Blandiana: 110);

- structuri modalizate din sfera potențialului, a non-realizatului, a dezideratului, a necesarului etc.: „***Poți** fi* pe cât de mediocru pe-atât de credincios unei cauze, dar prost grămadă şi *să*-i *aduci* deservicii acesteia" (EZ 2.01.2001); „Pe tarabe se găsesc cărți de tot felul cu rețete de a obține succesul în orice domeniu al vieții. ***Poți** cuceri* iubirea, banii, celebritatea, cariera dorită" (D); „Unii gândesc că mamă, că nu ştiu ce, că dacă mă duc la un foc salvez; dar în asta ***poți** să-ți pierzi* şi viața" (D); „era periculos că ***nu puteai** să stai* mult acolo fără aer" (D); „Sfârşitul ***nu trebuie** să te prindă* în înghețul unui lucru isprăvit. ***Nu trebuie** să pui* mâinile pe piept şi *să provoci* sfârşitul, aşteptându-l" (Liiceanu: 171);

- structuri comparative ireale: „Oamenii se duc la mii de biserici, ca să se roage pentru sănătate şi să audă vorbindu-li-se despre ascunsele căi ale Domnului care a decretat că *trebuie să te înfrupți* din produsele uriaşelor corporații ***ca şi cum*** le-*ai fi crescut* şi plivit cu mâinile *tale*" (D); „e ***ca şi cum** ai merge* la pescuit ori la vânătoare de porci mistreți sau de fazani la vreme de iarnă: *admiri* peisajul, *savurezi* suspensul, *te laşi* prins de plăcerea rară a naturii patriei în anonimatul toamnei târzii, al iernii gata să pornească, *te plimbi* pe malul apei râului şi *simți* metafizicul" (D);

- construcțiile condiționale, ipotetice: „***Dacă** pui* 15 oameni să facă aceeaşi manevră pe un pacient, păi omul ăla *te* dă în judecată!" (D); „***Când** ai* ceva de spus *spune*-o în față, *nu* o *comenta* «pe la spate»" (D).

Valoarea generică a persoanei a II-a poate fi dezambiguizată la nivel textual prin contrastul pe care îl stabileşte cu un pronume non-deictic (sau cu folosire non-deictică în contextul dat): *tu / ei* (v. supra, exemplul 1b), *tu / altul* (exemplul 2c), *tu / celălalt*:

(4) „Pietatea, care este o formă a supunerii fără condiții şi care deplasează accentele de pe *tine* pe ***celălalt***, se retrage treptat" (Liiceanu: 160-161).

Rol dezambiguizator are şi coprezența unei ocurențe a persoanei a II-a plural, cu rol deictic, care nu interferează cu genericitatea persoanei a II-a singular:

(5) *„**Gândiți-vă*** ce fericire este când *scapi* de dinți, treizeci şi doi de dușmani ai omului" (Liiceanu: 31).

BDD-V3915 © 2003 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:29:11 UTC)

Condiția generală de dezambiguizare, care se aplică chiar şi în absența unor mărci de genericitate, este de natură pragmatică: ea constă în faptul că interpretarea deictică ar produce o încălcare a maximei conversaționale a cantității: în enunțuri narative şi descriptive, în care i s-ar comunica interlocutorului care sunt propriile sale acțiuni (pe care e de presupus că le cunoaşte mai bine decât oricine altcineva):

(6) „*Te uiți* la ele, *pipăi* ultimul «Grigorescu» din buzunar şi *renunți să*-l *schimbi* încă" (D).

Un uz specific, non-generic, al unor asemenea enunțuri poate apărea doar ca figură retorică sau ca strategie literară.

Mențiunile folosirii generice a persoanei a II-a din tratatele de gramatică ilustrează destul de des procedeul prin enunțuri gnomice populare, de tipul proverbului (Graur 1966, II: 93-94, Avram 1997: 328, Irimia 1997: 393). Proverbul reprezintă desigur un caz mai simplu şi mai evident de marcare discursivă, intertextuală,[6] în care forma consacrată funcționează ca semnal, izolând secvența generică în interiorul enunțului şi evitând confuzia cu uzul deictic. Totuşi, în ansamblu, doar o mică parte din folosirile actuale ale lui «tu» *generic* se integrează modelului paremiologic.

3.3. În limba veche, putem găsi atestări ale persoanei a II-a singular cu funcție generică încă din primele texte păstrate, din secolul al XVI-lea, de pildă în prefața *Paliei de la Orăştie*: „...să nu vei citi, nu poți şti" (TR XVI: 569; contextul mai larg va fi discutat mai jos).

Având în vedere că procedeul este folosit în mod normal în secvențe discursive de comentariu, de generalizare argumentativă, în propoziții generice de expunere a unui principiu, el presupune o anume complexitate a textului. Este aşadar de aşteptat să nu apară în scurte scrisori sau în acte juridice formalizate; e mult mai probabilă prezența sa în prefețele de o anume amploare (în care persistă totuşi riscul unei confuzii cu funcția deictică, de adresare directă către cititor).

Nu foarte frecvent în cronicile din secolele al XVII-lea – al XVIII-lea (cea mai mare parte a textelor fiind alcătuită din fraze narative, referențiale, specifice), *tu generic* apare totuşi în secvențe de comentariu, de exemplu la Ureche sau Neculce:

(7) (a) „Lucrul său îl ştiia a-l acoperi şi unde *nu gândiiai*, acolo îl *aflai*" (Ureche: 111). „Lucrul ce vor să facă de grabu să apucă, că unde-i *auzi* numele, acolo

BDD-V3915 © 2003 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:29:11 UTC)

îl şi *vezi*" (id.: 117). „Judecata sa foarte pe direptate o judecă şi de nu-*ţi iubeşti* légea într-un loc, volnicu *eşti* să-*ţi tragi* légea la alt scaun, unde *vei iubi*"; „şi de *vei avea* strâmbătate, *afla-vei* direptate" (id.: 125).
(b) „Focul îl *stângi,* apa o *iezăşti* şi o *abaţi* pe altă parte, vântul când bate *te dai* în laturi, într-un adăpost, şi *te odihneşti"* (Neculce: 301).

În limba veche, *«tu» generic* apare constant şi în traducerile şi în prelucrările religioase, pentru că procedeul există în textul biblic, păstrându-se în citate şi în parafraze. În textele religioase se întâlnesc însă secvenţe al căror statut este mai greu de decis, întrucât interpretarea generică este concurată de aceea a unei valori deictice particulare: *tu* poate însemna „tu, omul", dintr-o perspectivă locutivă (vocea divină) care nu mai presupune auto-includerea, ci efectiv adresarea către umanitatea-alteritate.[7]

Tipurile textuale nefiind comparabile, e greu de făcut o apreciere statistică a prezenţei lui «*tu» generic* în diferite faze din evoluţia limbii române; se poate constata cel mult frecvenţa sa relativă, în comparaţie cu cea a altor procedee care au aproximativ aceeaşi funcţie. S-a arătat, de pildă, că în prima jumătate a secolului al XIX-lea *«tu» generic* este puternic concurat de construcţii cu pronumele nehotărât *cineva*, probabil sub influenţa unei stereotipii de traducere a pronumelui *on* din franceză (Tudose 1961). În a doua jumătate a secolului, persoana a II-a singular redevine, cel puţin în textele literare originale, mijlocul principal de exprimare a persoanei generice.

3.4. O confirmare a vechimii, circulaţiei şi importanţei valorii generice a persoanei a II-a singular o constituie şi faptul că ea s-a fixat în limbă, în primul rând în locuţiunile pronominale şi adverbiale nehotărâte din seria *te miri cine, te miri ce, te miri cum* etc., destul de bine reprezentate în uzul familiar (şi chiar standard) actual:

(8) (a) „am mers «pe sate», în oraşele şi orăşelele patriei, să discutăm, să îndoctrinăm, să ne îndatorăm faţă de *te miri cine*, să convingem prin munca de la om la om" (D);
(b) „îşi susţine ideile cu *te miri ce*, o diplomă, notele din şcoală sau cuvântul de pionier" (FRL 11.03.2002);
(c) „o casă era aicea, una... *te miri unde*" (CORV 56).

Valoarea generică a persoanei a II-a stă şi la originea altor formule şi expresii, care funcţionează în discurs ca mărci pragmatice: *ce să vezi?; ce te faci?; mai ştii?, te pomeneşti!,* – şi ca element concesiv – *Vrei, nu vrei*. Aceeaşi valoare pare a fi produs compusul *du-te vino* (Cazacu 1945) şi structurile aspectuale de intensificare de tipul *mergi şi mergi*; *dă-i şi luptă*.[8] Evident, nu toate formulele

BDD-V3915 © 2003 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:29:11 UTC)

discursive care cuprind mărci gramaticale de persoana a II-a sunt derivabile dintr-un uz generic; unele (mai ales cele care conţin imperative) provin din folosiri deictice şi fatice, vizând interlocutorul, într-o situaţie tipică de dialog: *vezi, lasă (las'că), ţin'te* etc.

4. Exprimarea „genericităţii persoanei": mijloace concurente

Genericitatea persoanei se exprimă în română prin mijloace gramaticale şi lexicale doar parţial specializate, deci în genere ambigue. În afara persoanei a II-a singular, această arie semantică este indicată de un număr destul de mare şi variat de forme şi construcţii: marca *se,* construcţii pasive cu omiterea complementului de agent, omiterea subiectului la persoana a III-a, persoana I plural, pronume nehotărâte şi nominale generice.

a) Marca cea mai specifică, constituind un suport formal al valorii generice, este *se* impersonal, în construcţia proprie verbelor intranzitive – *se merge, se râde* (Guţu Romalo 1972, Dindelegan 1987, 1992: 68) – sau a verbelor tranzitive folosite absolut: *se mănâncă (bine), se citeşte (mult).* Marca – omonimă pronumelui reflexiv dar dezambiguzată combinatoriu – nu poate însă însoţi decât un număr limitat de verbe. Nu este posibilă apariţia sa cu verbul *a fi*.

b) În construcţia impersonal-pasivă specifică verbelor tranzitive – *se face, se spune* – *se* este utilizat ca marcă sincretică. Această construcţie nu este însă posibilă în situaţia în care obiectul direct al verbului tranzitiv – care ar urma să devină subiect al predicatului pasiv-impersonal – are trăsătura [+persoană (specifică)]; enunţul *Ion se bate* nu poate avea în română o interpretare pasivă, cu agent generic (= *„Ion se bate de către lume/cineva"), ci doar una reciprocă, reflexivă propriu-zisă sau dinamică. Cu pacient uman non-specific, construcţia este însă posibilă (*Se caută un doctor bun pentru ocuparea postului liber).* Restricţia este determinată de faptul că pacientul uman specific nu trebuie să concureze poziţia prototipică a agentului, în construcţii ambigue (cf. Manoliu-Manea 1989, 1993: 97, Dindelegan 1992: 69; pentru o situaţie similară din franceză, v. Melis 1990). Construcţia pasiv-reflexivă nu apare la sensurile principale ale verbului *a avea*. Doar unele din utilizările verbelor tranzitive pot aşadar indica prin *se* genericitatea agentului.

c) Pasivul perifrastic – construcţie posibilă numai cu verbele tranzitive, mai exact cu o mare parte dintre ele (v. infra) – creează o posibilitate de a exprima genericitatea agentului prin absenţa referirii la acesta: *Pasajul e interpretat în moduri diferite; Reforma este dorită.* Absenţa agentului nu este însă caracteristică exprimării unei valori generice; este posibilă şi situaţia unui agent specific, referenţial, dar care rămâne neindicat, neidentificat (pentru că este necunoscut sau indiferent: *În acest moment, sportivul nostru este depăşit prin stânga*). Şi în acest

BDD-V3915 © 2003 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:29:11 UTC)

caz, construcția este limitată de faptul că nu toate tranzitivele suportă construcția pasivă.

d) În mod asemănător, absența referirii la agent se realizează în construcții non-pasive şi non-reflexive, prin simpla omitere a subiectului unui verb de persoana a III-a singular, când acesteia nu i se poate atribui un rol anaforic. Construcțiile pot avea sens pasiv – *Scrie în ziar* – sau activ – *Bate la uşă*. Procedeul este posibil cu un număr restrâns de verbe. Legătura dintre această construcție, care pune în prim plan pacientul, şi pasivul perifrastic a fost remarcată de Sandfeld & Olsen: „Quelle que soit la nature du verbe employé sans sujet exprimé, la construction s'emploie, en langue familière et populaire, dans nombres de cas ou en d'autres langues on se servirait plutôt du passif" (Sandfeld & Olsen 1972: 33-34).

În aceste cazuri, valoarea cea mai tipică a omiterii este – aşa cum s-a observat mai de mult (v. Graur 1966, II: 93-94) – cea de subiect specific dar neidentificat, nu aceea de subiect generic.

e) Omiterea non-anaforică a subiectului unui verb de persoana a III-a plural este o situație asemănătoare cu cea menționată la punctul (d),[9] dar care pare să excludă lectura pasivă. Enunțurile sunt limitate de informații contextuale (spațio-temporale şi privind acțiunea însăşi), din care subiectul colectiv poate fi într-o anumită măsură inferat: *Măresc permanent impozitul*.[10] În acest caz, lectura generică e mai probabilă decât cea specifică-neidentificată.

f) Formele pronominale şi verbale de persoana I plural sunt de obicei simultan generice şi deictice, pentru că includ obligatoriu locutorul dar indică şi grupul din care acesta se prezintă ca făcând parte; mai rară este utilizarea lor pur deictică. Genericitatea persoanei I plural e mai bine definită decât cea a persoanei a II-a; natura şi limitele grupului sunt însă în genere nedeterminate, putând varia mult pe parcursul comunicării.

g) Pronumele nehotărâte (cf. Haspelmath 1997) sunt generice în sensurile lor non-specifice, presupunând însă diferențieri suplimentare: există pronume obligatoriu non-specifice, de alegere liberă în context ipotetic (*oricine*), pronume care permit atât o lectură specifică, cât şi una generică (*cineva, unul),* cuantificatori universali totalizanți sau individualizanți (*toți, fiecare)* etc.

h) Mijloacele *lexicale* constau în folosirea unor nominale generice (*omul, lumea*): *munceşte omul cât poate*, „o dată-n viață face *omul* 30 de ani" (EZ 2132, 1999, 2); *lumea se lasă uşor păcălită.*

Echivalența dintre aceste mijloace este însă limitată: la toate nivelele lingvistice (sintactic, semantic, stilistic, pragmatic-textual) apar diferențe semnificative, astfel încât în realitate posibilitatea de substituție într-un context dat este redusă (şi, chiar acolo unde există, introduce modificări semantice):

(9) *E plăcut să dormi mult.*
(a-b) ?E plăcut să se doarmă mult.

BDD-V3915 © 2003 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:29:11 UTC)

(c) –	[Pasivul perifrastic este imposibil]
(d-e) *E plăcut să doarmă mult.	[Este imposibil sensul generic, construcția fiind perfect normală în utilizarea anaforică]
(f) ?E plăcut să dormim mult	[Construcție improbabilă: caracterul relativ determinat al grupului „noi" intră în contradicție cu contextul tipic generic]

(g) ?E plăcut ca oricine/fiecare/cineva/unul să doarmă mult.
(h) E plăcut ca omul să doarmă mult.

Doar o descriere a specificului semantic, sintactic, stilistic şi pragmatico-discursiv al construcției *«tu» generic*, în comparație cu celelalte mijloace concurente, poate explica prezența sa intensă în limba română actuală. În cele ce urmează, vom avea în vedere în primul rând confruntarea cu construcția considerată principala alternativă gramaticalizată la *«tu» generic*: *«se» impersonal*.

5. *«Tu» generic*: specificul semantic

Persoana a II-a generică are valori semantice proprii sau comune cu doar unele dintre valorile celorlalte mijloace de exprimare a genericității persoanei.

Genericitatea persoanei presupune referirea nu la indivizi specifici, ci la *entități colective,* la *grupuri* (Kleiber 1984a: 173-174), al căror grad de nedeterminare este inerent, pentru că nu sunt precizate extensional, ci au limite neclare şi caracter prototipic.

Caracterul colectiv este constitutiv pentru valoarea generică. Enunțuri ca *Din neatenție* ***greşeşti*** *uşor* sau ***Se greşeşte*** *uşor din neatenție* nu privesc o singură persoană. Aparentele contraexemple sunt doar rezultatul ulterior al unor strategii pragmatico-retorice, care pornesc tocmai de la valoarea generică pentru a o folosi insinuant, ironic, metonimic etc. Procedeul de a vorbi despre plural pentru a desemna singularul este o figură retorică; nivelul retoric, suprapus, nu trebuie să intervină în descrierea trăsăturilor semantice de bază ale expresiilor cu sens colectiv.

5.1. Ideea de *grup* permite de fapt explicarea unitară a unor valori aparent diferite: doar contextul permite, prin inferențe, stabilirea naturii grupului. Apar astfel deosebiri mari între grupuri restrânse (selectate de situarea spațială şi/sau temporală sau prin acțiune) şi grupuri foarte ample – la limită confundându-se cu umanitatea în ansamblu.

Definirea contextuală a grupului şi mai ales gradele de amplitudine se pot observa în diferența dintre (a) – maximum de relevanță, pentru om în genere – şi

BDD-V3915 © 2003 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:29:11 UTC)

(b, c, d) – în care se manifestă un element restrictiv, producând limitări spațiale (b), temporale (c)[11] sau create de acțiunea însăşi (d):

(10) (a) Dacă *te-ai născut,* trebuie *să mori.*
(b) În România, nu prea *ştii* ce să mai *crezi* despre politică.
(c) În secolul al XIX-lea, trebuia *să înveți* franceza.
(d) Dacă *îți* place numai înghețata de prune cu piper, trebuie *să ai* răbdare până o *capeți*.

Or, posibilitatea de a indica diverse grade de amplitudine a grupului nu este egală pentru toate mijloacele pe care le-am enumerat anterior. Principala distincție ni se pare a fi cea dintre probabilitatea / improbabilitatea de a exprima printr-un mijloc dat valoarea genericității absolute (ansamblul persoanelor). Se disting astfel două tipuri semantice, pe care le putem identifica prin câte unul din nominalele cel mai frecvent folosite în română pentru categoria „persoanei generice": *omul* şi *lumea*. În ciuda aparentei lor sinonimii, substitutele lexicale generice au afinități graduale: *omul* e cel mai larg, vizând valoarea universală a individului, dar şi posibilele determinări situaționale, în vreme ce *lumea* (intrinsec colectiv) desemnează grupuri social determinate, ceva mai restrânse. În exemplele de mai sus, substituția mijloacelor gramaticale prin cele lexicale poate funcționa ca test al acestor valori graduale: parafrazarea cu *omul* e perfect normală în (a), capătă o notă ironică în (b) şi devine mai puțin firească în (c) şi (d); oricum, este posibilă în toate cele patru contexte. Genericul mai limitat *lumea* este practic exclus în (a) şi în (d), fiind în schimb normal în (b) şi (c).

Se poate considera că valoarea generică universală şi cea particularizată într-o situație dată (tipul *omul*) se realizează în primul rând prin persoana a II-a generică, dar şi prin anumite pronume nehotărâte (*cineva, unul, oricine, fiecare*); toate aceste mijloace au, ca şi nominalul *omul,* proprietatea primară de a desemna genericul prin intermediul unui termen singular.

Valoarea generică a grupurilor constituite (tipul *lumea*) se realizează în primul rând prin structurile impersonale şi pasiv-impersonale realizate cu marca *se,* prin pasivul perifrastic şi prin pronume nehotărâte cu valoare de cuantificatori universali totalizanți (*toți),* care actualizează ideea de pluralitate.

Situația cea mai complexă şi mai interesantă este cea a mărcii impersonale (pasiv-impersonale) *se*: aceasta trimite în mod normal la grupuri, limitate spațial sau temporal (b, c) şi mai ales inferabile din contextul cognitiv al acțiunii; în (d) agenții lui *a spune* sunt desigur limitați la grupul persoanelor care cunosc o situație dată, fiind imposibilă referirea la întreaga umanitate. Nu e totuşi exclusă nici utilizarea cu genericitate maximă, impusă tot contextual (a):

(11) (a) *Se trăieşte* doar o dată.
(b) În România *se ştie* totul.

BDD-V3915 © 2003 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:29:11 UTC)

(c) În secolul trecut *se pregătea* o revoluție.
(d) *Se spune* că Ion are de gând să divorțeze.

În aceste contexte, substituția cu „omul" (generic) sau cu *«tu» generic* este perfect posibilă în (a), dar imposibilă în (b, c şi d). De altfel, enunțul (d) presupune un tip specific de grup nedeterminat, „opinia publică" (agentul unor verbe epistemice sau de declarație: *se crede, se spune* etc.), tipic indicată prin *se* sau prin nominalul „lumea" (nu însă prin *«tu» generic* sau „omul").

Aşadar, în concurența dintre mijloacele principale de expresie a genericității persoanei, *«tu» generic* este preferat lui *«se» impersonal* pentru a indica genericitatea maximă şi pe cea strict contextuală, nu însă şi pe aceea a grupurilor pre-determinate de contextul social.

5.2. Un criteriu şi mai important de diferențiere semantico-pragmatică este cel al includerii locutorului în persoana generică. Deosebirea este destul de clară: persoana a II-a singular cu valoare generică include locutorul, în vreme ce construcțiile (impersonale şi pasiv-impersonale) cu marca *se* în genere îl exclud. Legătura cu criteriul anterior este evidentă: valoarea de maximă genericitate sau de ipoteză contextuală poate include şi locutorul, cea de grup pre-determinat nu neapărat. Şi elementele lexicale se comportă diferit: locutorul este de obicei inclus în agentul „omul", nu neapărat în termenul parțial, definit ca grup, „lumea". Se tinde chiar către specializare, astfel încât în mod normal construcțiile cu *se* exclud implicarea locutorului. Diferența dintre (a) – cu lectură generică, nu deictică – şi (b) constă, printre altele, în faptul că o continuare de tipul „dar eu nu cred" nu este posibilă decât în (b):

(12) (a) [Dacă te uiți în jur,] spui că e criză.
(b) Se spune că e criză.

Prezența diferenței de perspectivă se observă bine în exemple reale:

(13) (a) „*Dai* sau *nu dai* viză, ilegalii tot vin" (RL 2462, 1998, 5);
(b) „Prea tare *se apasă* pe contribuabil" (RL 2668, 1999, 20).

În (a), folosirea persoanei a II-a presupune o anumită solidarizare cu autoritatea, în vreme ce în (b) *se* indică detaşarea, distanțarea de o alteritate.

Totuşi, nu totdeauna acest criteriu este relevant. În situații de clară delimitare pe criterii temporale, *se* nu mai indică excluderea locutorului, care poate face parte din grup în măsura în care aparține aceleiaşi perioade:

(14) „***Actualmente** se citeşte* cu oroare în ziare cum au fost confiscate locuințele" (RL 2092, 1997, 2);

BDD-V3915 © 2003 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:29:11 UTC)

„De ce dictează clasa muncitoare? – Pentru că nu ştie să scrie", *se râdea **în timpul studenției mele***" (RL 2776, 1999, 1).

Diferența apare şi mai clar la nivel textual, în trecerea de la o construcție la cealaltă; când locutorul se include în generalizare, este folosită persoana a II-a (*participi, decizi*); când agentul generic este exterior (şi chiar ostil) se impune construcția cu *se* (*se spune)*:

(15) „Politica, respectiv activitatea prin care *participi* la destinul unei colectivități şi *decizi* în privința lui, este, într-o societate totalitară, monopolul unei infime minorități (uneori al unui singur om) şi expresia unui dictat. Ceilalți sânt total infantilizați: lor li *se spune* ce să gândească, să spună şi să facă" (Liiceanu, *Pref.*[12]).

Construcția impersonală a produs specializări modale (epistemice) şi evidențiale: la indicativ prezent, *se crede* şi *se spune* exclud locutorul, în vreme ce *se ştie* şi *se vede* îl includ.

În orice caz, *«tu» generic* este folosit preferențial în generalizările care îl privesc şi pe locutor. Această particularitate fundamentală îl apropie foarte mult de elemente echivalente funcțional, chiar dacă de origini diferite, din alte limbi romanice: pronumele *on* din franceză (la origine element lexical, substantivul *homme*) şi *si* din italiană (la origine pronume reflexiv)[13] au deopotrivă posibilitatea de a indica genericitatea cu includerea locutorului şi – în alte contexte decât cele generice – devin pur şi simplu sinonime ale persoanei I plural – *noi*. În schimb, *ils* francez şi persoana a III-a din italiană indică un grup care exclude locutorul.

5.3. În fine, o caracteristică semantică importantă care diferențiază construcția *«tu» generic* de *«se» impersonal* priveşte relația cu habitualele. În privința acestora, părerile cercetătorilor sunt împărțite: unii (v. Carlson & Pelletier 1995) le includ în categoria genericității, alții nu. Nodul disputei îl constituie enunțurile cu predicat habitual (parafrazabil ca „are obiceiul să") şi cu subiect individual (*Dan fumează mult*).

Se poate observa că în limba română enunțurile habituale cu element restrictiv spațial sunt perfect realizabile în construcția cu *«se» impersonal* (a), în vreme ce în aceleaşi contexte *«tu» generic* este improbabil sau produce o modificare de sens (b):

(16) (a) În satul meu *se bea* mult. [= Oamenii din sat beau mult]
(b) ?În satul meu *bei* mult. [= Dacă vii în satul meu, bei mult]

BDD-V3915 © 2003 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:29:11 UTC)

Diferența provine şi aici, probabil, din faptul că *«tu» generic* prevede lectura cu grad maxim de genericitate („omul", „oamenii") şi nu raportarea la un grup constituit.

În schimb, preferința persoanei a II-a singular pentru genericitate contextuală, dedusă din situație şi nu din caracteristicile unui grup deja constituit, se reflectă şi în frecvența apariției sale în construcții condiționale, adică în acele propoziții ireale, nonreferențiale, care îşi stabilesc condiția de selecție a persoanei.

Dacă în construcțiile cu *se* poate fi generic doar subiectul, decodabil din contextul mai larg ca reprezentând un grup anume (a), în cele cu *«tu» generic* subiectul uman general e implicat într-un enunț care prezintă ca generic, non-specific, întreg evenimentul (b, c):

(17) (a) *Se pleacă* la 5.
(b) *Pleci* la 5 sau *pleci* la 6, e cam acelaşi lucru.
(c) Dacă *eşti* matinal, *pleci* la 5.

De fapt, persoana a II-a singular reprezintă mijlocul caracteristic pentru a indica genericitatea globală a situațiilor potențiale, virtuale; de aceea apare foarte des în condiționale sau în echivalentele lor:

(18) (a) „Îmi expune un sistem prin care *te poți* trezi ***când*** *ai sforăit* prima oară. «Totul e *să ții* bărbia cât mai aproape de piept şi, deci, mâinile sub cap. ***Cum*** *sforăi, te trezeşti*»" (Liiceanu: 18);
(b) *„Eşti* asaltat din toate părțile, cu forțe infinit mai tari ca ale tale: *lupți*. *Te* înfrâng: le *sfidezi*. *Eşti* pierdut: *ataci*" (Steinhardt: 8).

6. Specificul gramatical

6.1. *«Tu» generic* este în mod clar preferat pentru exprimarea genericității persoanei în alte poziții sintactice decât cea de subiect (v. supra, exemplele 2 a-c). Majoritatea echivalentelor funcționale ale persoanei a II-a sunt valabile doar pentru poziția sintactică de subiect; în celelalte poziții sintactice se pot folosi doar nominalele generice şi pronumele nehotărâte. Dintre acestea, mijlocul cel mai apropiat din punct de vedere semantic de *«tu» generic* este nominalul *omul – Te aşteaptă multe în viață / Multe îl aşteaptă pe om în viață; Ți se întâmplă multe / Multe i se întâmplă omului*[14] – a cărui evoluție spre gramaticalizare este însă blocată în română de variațiile formale produse de prezența articolului şi de flexiunea realizată prin intermediul acestuia.

«Tu» generic este folosit pentru a indica experimentatorul generic în construcțiile impersonale în care acesta este în cazul dativ: *a-i păsa, a-i merge bine / rău, a-i veni să.../a –* sau acuzativ: *a-l durea, a-l privi*: *Îți pasă, Te doare*.

BDD-V3915 © 2003 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:29:11 UTC)

6.2. Persoana a II-a singular este soluția preferată pentru indicarea agentului generic în toate cazurile în care nu poate să apară reflexivul impersonal. Aşa cum am văzut (supra, 4), *«se» impersonal* are de fapt posibilități de construcție foarte limitate: cu verbe intranzitive şi – în ipostaza pasiv-impersonală – cu tranzitive care au obiect non-uman sau uman non-specific. Nu poate apărea cu verbele cele mai frecvente: *a fi* şi *a avea*. La restricțiile deja menționate, se mai adaugă cele provenind din satisfacerea combinării cu un clitic reflexiv:

a) în cazul verbelor intrinsec reflexive (respectiv al sensurilor obligatoriu reflexive): *a se văita*; *a se speria, a se îngrozi, a se uita* etc. (Avram 1997: 328). Marca intrinsecă nu poate prelua funcția impersonală, nici nu poate fi dublată,[15] astfel încât enunțul ?*Aici se uită la televizor* e improbabil, în afara situației în care presupune lectura specifică, personală, legată anaforic de un subiect neexprimat;

b) cu construcțiile reflexive propriu-zise şi reciproce, precum şi cu construcțiile cu dativul posesiv: *a se spăla, a-şi repeta, a-şi căuta haina.*

În mod special numărul mare de verbe (şi sensuri) intrinsec reflexive din română blochează folosirea construcției cu *se* impersonal-generic. În toate aceste cazuri, subiectul generic poate fi indicat de persoana a II-a singular: **Ion se bate/ Ion e bătut* = Îl *baţi* pe Ion; **Se e trist = Eşti trist*; **Se are timp = Ai timp*; *Aici te uiți la televizor; Îți cauți haina* ş.a.m.d.

6.3. *«Tu» generic* apare frecvent în română în construcția generică a verbului la modul conjunctiv dependent de o expresie impersonală, corespunzând unui infinitiv din latină şi din celelalte limbi romanice (Sandfeld & Olsen 1972: 38 observă că adesea persoana a II-a generică apare acolo unde alte limbi ar avea un infinitiv cu subiect nedeterminat). În construcțiile în care limba română a substituit infinitivul prin conjunctiv, a dispărut o posibilitate simplă de exprimare a genericității, prin folosirea verbului activ fără mărci de persoană: ***e bine*** *a pleca* – ***trebuie*** *a face* – ***se cade*** *a asculta* etc. Infinitivul este – ca nume de acțiune – un mod tipic genericității, în vreme ce conjunctivul introduce obligatoriu categoria persoanei, asociată de obicei cu particularizarea.

Folosirea conjunctivului impune aşadar marcarea genericității; aceasta se poate realiza prin *se* – ***e bine*** *să se plece* – ***trebuie*** *să se facă* – ***se cade*** *să se asculte*; dar, conform restricțiilor descrise mai sus (4, 6.2), sunt numerose cazurile în care construcția pasiv-impersonală nu este posibilă.[16]

La fel, în vreme ce infinitivul în poziții sintactice specifice grupului nominal (subiect, nume predicativ, obiect direct, obiect prepozițional) permite exprimarea valorii generice prin absența oricărei mărci (*A încerca înseamnă a reuşi),* construcția cu conjunctivul preferă persoana a II-a generică: *Să încerci înseamnă să reuşeşti*.[17]

BDD-V3915 © 2003 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:29:11 UTC)

În acest punct se manifestă de altfel diferența cea mai clară dintre limba actuală şi româna veche, în care infinitivul apărea mult mai des. În prefața la *Palia de la Orăştie*, din care am citat mai sus un fragment în care *«tu»* este foarte probabil generic,[18] domină construcțiile cu infinitivul, care presupun non-marcarea persoanei („una *trebuiaşte a* o *ținea* cu mare grije"; „aceaea parte *trebuiaşte a* le *ține*"). Pasajul cel mai interesant prin trecerea de la infinitivul fără mărci generice la construcția condițională cu forme de persoana a II-a singular este:

(19) „Dară leage veche şi cărțile prorocilor pentru ce *trebuiaşte a* le *citi* şi *a* le *ținea*? printru multe folosuri şi hasne, că cine nu va citi acealea scripturi, nemică slavele lui Domnedzeu nu poate şti, că Evanghelie şi apostolii încă tot grăiesc de acolo şi *să nu vei citi, nu poți şti*" (TR XVI: 569).

La Cantemir, extrem de numeroasele paranteze în registru apoftegmatic oferă exemple suficiente de folosire generică a infinitivului:

(20) „căci nu puțină vrednicie iaste şi pentru nepriiatin adevărul *a mărturisi*" (Cantemir, 76); „căci cu multul mai pre lesne iaste cetatea cinstii *a dobândi* decât pre acéiaşi despre nenumărații nepriiatini *a* o *străjui* şi nebiruită *a* o *păzi*" (Cantemir: 80).

Exemplele par să confirme diferența dintre stilul cult, livresc (identificabil mai ales la Cantemir şi la stolnicul Constantin Cantacuzino), în care *«tu» generic* este mai rar şi conjunctivul nu concurează decât în mică măsură infinitivul, şi stilul mai apropiat de oralitatea populară, în care sunt mai frecvente atât conjunctivul subordonat, cât şi folosirea generică a persoanei a II-a singular.

În limba actuală, norma este reprezentată de folosirea conjunctivului:

(21) (a) „N-ajunge *să cânți* corect la un instrument. Trebuie *să*-i *scoți* sunetul secund" (Liiceanu: 18).
(b) „Listele anterior menționate oferă un soi de cod al bunelor/relelor purtări (...). Printre cele bune: *să pui* capacul pastei de dinți după ce o foloseşti; *să umpli* cuburile de gheață imediat ce s-au terminat; *să nu pui* monopol pe telecomandă. Printre cele rele: *să derulezi* casetele video înainte *să* le *returnezi*; *să*-i *pui* lui Santa lapte expirat; *să-ți întinzi* ciorapul de Crăciun ca să intre mai multe în el; *să tragi* pe cineva de barbă" (D).

Aşadar, răspândirea lui «*tu» generic* este favorizată pe de o parte de limitele de utilizare ale principalei construcții concurente, *«se» impersonal*, pe de altă parte – cu clare dovezi de modificare în timp a situației – de impunerea conjunctivului, ca formă verbală subordonată şi personală, în defavoarea infinitivului.

BDD-V3915 © 2003 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:29:11 UTC)

7. Specificul stilistic şi pragmatico-discursiv

7.1. Ideea că *«tu» generic* îşi întăreşte poziția în limba română este confirmată de unele constatări de natură stilistică: construcția este considerată ca una fundamental populară şi familiară,[19] aparținând deci tocmai registrelor care se impun tot mai mult în uzul curent şi influențează varianta standard contemporană.

Prezența procedeului în dialogurile populare şi familiare este uşor de verificat. În culegeri de texte dialectale (cf. şi Ionescu Ruxăndoiu 1999: 88), în texte populare orale sau scrise, dar şi în conversații în româna de uz mediu, exemplele sunt numeroase:

(22) (a) „O buhnit toatî gluga şăia o parî-n sus. Şi şe *sî* mai *aperi*?" (TD-MB 30; am simplificat transcrierea fonetică); „Murăturili li *aduşi* di la grădinî, li *pui* într-on butoi..." (TD-MB 32); „N-a vrut un cal sî mai tragî... *Sucieşti,-nvârtieşti, mână! împingi,* mai *carî* saci, *du*-i mai la dial, calu tot nu vreie...!" (TD-MB 191); „după ce arăm, măruntăiem locu ala acolo să fiie gras unde *pui* cânepa" (TDM I 4); „erea acolo la țarc, *zâcei* că ie o turmă dă uoi" (TDM I 15);
(b) „Când venia căruțele cu răniți *îți* era mai mare mila, de *nu putiai să te uiți*" (NC 14);
(c) „De Sfânta Mărie *stăteai... te duceai...* pe paisprezece *dormeai* î... noaptea la mănăstire" (CORV 98); „pă ăia nu putem să-i înghițim, nu p-ăia care sânt de treabă şi nu ştiu ce, şi cu ăia *ai ce ai,* nu?" (CORV 133).

În textele populare se confirmă faptul că persoana a II-a singular cu sens generic este folosită şi în contexte în care este general pluralul de politețe al persoanei a II-a cu sens deictic (cf. Lombard 1974: 279; Avram 1997: 328 consideră, dimpotrivă, că tendința ar fi în aceste situații de evitare a lui *«tu» generic*, de teama confuziei cu *«tu»* deictic non-reverențial):

(23) „Că uite, ***doamnă,*** *nu ştii* cu cine *vorbeşti* şi s-aude şi *te*-mpuşcă" (Rizea: 28) vs. „*Vedeți* ce *scrieți,* ***doamnă,*** în carte, *să nu dați* de rău" (Rizea: 22)

De fapt, majoritatea exemplelor pe care le-am discutat provin din texte jurnalistice (unde intruziunea oralității familiare este mare) şi eseistice (în care se manifestă normalitatea cultă a procedeului).

7.2. Cazacu 1945 propunea o interpretare psihologică prin care atribuia construcției la persoana a II-a un caracter mai puternic dialogic, dramatic, şi mai ales o concretețe mai mare decât a procedeelor similare. Aceste valori provin desigur din interferențele inerente dintre sensul generic şi sensul şi conotațiile funcției deictice a persoanei a II-a.

BDD-V3915 © 2003 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:29:11 UTC)

Mai important ni se pare faptul că, pornind de la datele semantice specifice, *«tu» generic* permite o includere „discretă” (neangajantă, mascată) a subiectivității locutorului; procedeul este indiscutabil mai subiectiv decât *«se» impersonal*, dar mai puțin direct decât folosirea persoanei I plural.

«Tu» generic are şi avantajul textual de a permite continuitatea expresiei generice în discurs: e singurul procedeu care, indiferent de funcția sintactică şi de restricții, se poate prelungi oricât, în fraze succesive, tocmai pentru că e cel mai adaptabil structurilor sintactice diferite şi diverselor grade de amplitudine ale grupului de referință. Pasaje lungi pot fi integral construite pe baza genericității persoanei a II-a. Procedeul poate servi şi strategiei retorice de trecere de la un sens net generic la unul de referire indirectă la propria persoană. Mecanismul se bazează pe includerea persoanei a II-a, deja identificată ca generică, în enunțuri evenimențiale, cu referenți specifici şi timpuri verbale perfective:

(24) „Mai apoi iarăşi mă apucă îndoiala, da' de ce, care-i folosul? N-ar fi nevoie de susținători ai ideii respective, n-ar trebui *să lupți*$_1$ doctrinar, *să te iei*$_2$ la trântă cu Keynes şi *să dai*$_3$ cu el de pământ în numele lui Hayek, a lui Milton Friedman. Nu ar fi vremea *să*-l *iei*$_4$ în serios pe Popper, pe Besançon, *să juri*$_5$ cu mâna pe cărțile comunistului pocăit Hobsbawm (...), *să spui*$_6$ celor care vor să *te*$_7$ asculte că reforma gradual-timidă şi-a trăit traiul; timp în care *să ascunzi*$_8$, ca pe o ruşine psihanalizabilă, că în vremea nebuniilor adolescenței *nu ai crezut*$_9$ nicidecum că revolta studențească din anii '68-'69 a fost doar un „teatru de stradă” (...), că *ai purtat*$_{10}$ t-short cu Che Guevara şi că *îți*$_{11}$ gâdila plăcut urechea numele, devenit renume, al doamnei aceleia zisă La Passionaria, că *ți*$_{12}$-a fost aproape de suflet şi James Dean (...), că îi *simțeai*$_{13}$ aproape şi pe Nehru, şi pe Gandhi, şi pe Lumumba. Cum *să te desparți*$_{14}$ de victoria aceea pe care o *simți*$_{15}$ şi azi aproape de suflet (...). Cum *să renunți*$_{16}$ la revoluția de stânga din junețea dintâi la care *te*$_{17}$-ai înscris, anonim şi nebăgat în seamă, în chiar clipa aceea în care *ai încălțat*$_{18}$ mocasinii generației beat şi *ți-ai făcut*$_{19}$ ferfeniță manşeta blugilor ca *să te arăți*$_{20}$ în oraş spre nemulțumirea (de dreapta) a părinților care se văicăreau degeaba că *ți-ai crestat*$_{21}$ nădragii ăia sub formă de şalopetă pe care *ai dat*$_{22}$ atâția bani dintr-un fel de dorință încăpățânată al cărei sens rațional le scăpa lor, tot aşa cum *îți scapă*$_{23}$ gestul cuiva care-şi dă foc propriei case pentru a admira, în felul lui Nero, frumusețea de-o clipă a flăcărilor” (D).

Textul începe cu persoana I, continuă cu ocurențe tipic generice ale persoanei a II-a (1-8), pentru a trece la enunțuri narative evenimențiale (9-10), alternând cu altele în care imperfectul (şi perfectul compus) sunt din nou mai aproape de genericitate (11-13). Genericitatea potențialului din interogațiile retorice (14, 16) alternează cu temporalitatea precisă non-generică (15, 17-22) – pentru a sfârşi cu un enunț indiscutabil generic (23).

BDD-V3915 © 2003 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:29:11 UTC)

La fel de interesante pentru gestionarea informației și mai ales a perspectivei textuale sunt trecerile secvențiale de la un mijloc generic la altul: de la pronume nehotărâte, de la reflexive impersonale sau de la infinitive generice la persoana a II-a singular (a). În asemenea cazuri e vorba de o strategie retorică ținând de normalitatea funcționării textuale a limbajului, așa cum se vede și din faptul că trecerile apar și în texte populare relativ spontane (b):

(25) (a) „Dar *totul,* și nu numai pentru copilul ce eram, *se* proiecta pe un fel de pace patriarhală, pe credința *fiecăruia* că *lumea* în străfundurile ei cele mai tainice nu-i totuși ostilă și rea; că, la o adicătelea, oamenii nu ***te*** vor lăsa, că o bucată de pâine și un pahar cu vin tot ***vei găsi*** pe undeva; că – până-n clipa morții, *se-nțelege* – ***nu vei fi*** dat afară de la locul și culcușul ***tău***; că *lucruri* cu totul de mirare și de-a dreptul înfiorătoare nu *se* vor întâmpla. (Un fel de acoperământ – al Maicii Domnului mai ales care chezășuiește *oamenilor de treabă* – și dacă-i vorba așa *toți suntem* de treabă – caracterul îndepărtat și improbabil al tragediilor)" (Steinhardt: 48);
(b) „S-a uitat tata în driapta și în stânga, ce-i de făcut. Nu au rămas alta nimic decât ***să te întorci*** înapoi la cuib. *Să fugă* mai departe *nu mai putia*, căci moscalii *ni*-au ajuns din urmă" (Nandriș-Cudla: 12).

Ar merita să fie investigate în contexte specifice funcția pragmatică de semnal și efectele discursive ale trecerilor de la un procedeu la altul sau de la o valoare la alta a aceluiași procedeu: variații de perspectivă, de tematizare etc.

8. Concluzii

Din observațiile precedente credem că rezultă în primul rând necesitatea de a studia în detaliu enunțurile generice și modalitățile lor de realizare. În ciuda grupării lor tradiționale în aceeași categorie, pe baza unei funcții globale similare, se observă ușor că diferențele semantice, de constrângeri gramaticale și de valori stilistice și pragmatice sunt considerabile. Am încercat să demonstrăm că între diversele mijloace de care dispune româna, *«tu» generic* ocupă un loc stabil și bine definit, care nu poate decât să se consolideze în limba actuală.

NOTE:

BDD-V3915 © 2003 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:29:11 UTC)

IONESCU, Liliana, 1967: „Generarea construcțiilor cu subiect nedeterminat”, în SCL, XVIII, nr. 4, p. 413-435.
IONESCU RUXĂNDOIU, Liliana, 1999: *Conversația. Structuri şi strategii*, ed. a II-a, Bucureşti, All.
IORDAN, Iorgu, 1948: *Limba română actuală. O gramatică a „greşelilor”*, ed. a II-a, Bucureşti (ed. I: 1943).
IORDAN, Iorgu, 1975: *Stilistica limbii române,* Bucureşti, Editura Ştiințifică, 1975 (ed. I: 1944).
IORDAN, Iorgu & MANOLIU, Maria, 1965: *Introducere în lingvistica romanică,* Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică.
IORDAN, Iorgu, GUȚU ROMALO, Valeria, NICULESCU, Alexandru, 1967: *Structura morfologică a limbii române contemporane,* Bucureşti, Editura Ştiințifică.
IRIMIA, Dumitru, 1986: *Structura stilistică a limbii române contemporane*, Bucureşti, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică.
IRIMIA, Dumitru, 1997: *Gramatica limbii române. Morfologie, sintaxă*, Iaşi, Polirom.
IRIMIA, Dumitru, 1999: *Introducere în stilistică,* Iaşi, Polirom.
KLEIBER, Georges, 1994a: *Anaphores et pronoms,* Louvain-la-Neuve, Duculot.
KLEIBER, Georges, 1994b: *Nominales. Essai de sémantique référentielle*, Paris, Armand Colin.
LOMBARD, Alf, 1974: *La langue roumaine. Une présentation,* Paris, Klincksieck.
MANOLIU-MANEA, Maria, 1989: „Morphosyntaxe”, în G. Holtus, M. Metzeltin, Ch. Schmitt (eds.), *Lexikon der Romanistischen Linguistik* (LRL), III, Tübingen, Max Niemeyer Verlag, 1989, p. 101-114.
MANOLIU-MANEA, Maria, 1993: *Gramatică, pragmasemantică şi discurs,* Bucureşti, Litera.
MELIS, Ludo, 1990: *La voie pronominale. La systématique des tours pronominaux en français moderne,* Paris, Louvain-la-Neuve, Duculot.
PANĂ DINDELEGAN, Gabriela, 1976: *Sintaxa limbii române, I. Sintaxa grupului verbal,* Bucureşti, T.U.B.
PANĂ DINDELEGAN, Gabriela, 1987: „Verbe impersonale şi construcția lor”, în LLR, XVI, nr. 2, p. 3-6.
PANĂ DINDELEGAN, Gabriela, 1992: *Teorie şi analiză gramaticală*, Bucureşti, Coresi.
PUŞCARIU, Sextil, 1976: *Limba română. I. Privire generală*, ed. I. Dan, Bucureşti, Minerva.
SANDFELD, KR., OLSEN, Hedvig, 1936, 1972: *Syntaxe roumaine,* I, *Emploi des mots à flexion*, Paris, Droz; III, *Structure de la proposition,* Copenhague, Munksgaard, 1972.
ŞERBAN, Domnica, 1986: *Syntactic functions in universal grammar. A contrastive study of the subject in English and Romanian*, Bucureşti, TUB.
TUDOSE, Claudia, 1961: „Subiectul nedeterminat în limba română în perioada 1830-1850”, în SCL XII, p. 73-88.
ZAFIU, Rodica, 2001: *Diversitate stilistică în româna actuală,* Bucureşti, EUB.

Surse

Biblia 1688 = *Biblia adecă dumnezeiasca scriptură a Vechiului şi Noului Testament, tipărită întâia oară la 1688* (...), Bucureşti, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al B.O.R., 1988.
Blandiana = Ana Blandiana, *Autoportret cu palimpsest,* Bucureşti, Eminescu, 1986.
Cantemir = Dimitrie Cantemir, *Opere complete, IV, Istoria ieroglifică,* ed. V. Cândea, Bucureşti, Editura Academiei, 1973.
CORV = Laurența Dascălu Jinga, *Corpus de română vorbită (CORV). Eşantioane,* Bucureşti, Oscar Print, 2002.
EZ = *Evenimentul zilei* (cotidian, Bucureşti, anul I: 1992)

BDD-V3915 © 2003 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:29:11 UTC)

FRL	=	Forum *România Liberă* (Internet)
Liiceanu	=	Gabriel Liiceanu, *Jurnalul de la Păltiniş*, Bucureşti, Cartea Românească, 1983.
Dilema	=	*Dilema* (săptămânal, Bucureşti, anul I: 1993), nr. 410, 2000
Rizea	=	Irina Nicolau & Theodor Nițu (ed.), 1993: *Povestea Elisabetei Rizea din Nucşoara. Mărturia lui Cornel Drăgoi*, Bucureşti, Humanitas.
Nandriş-Cudla	=	Anița Nandriş-Cudla, *20 de ani în Siberia. Destin bucovinean,* Bucureşti, Humanitas, 1991.
Neculce	=	Ion Neculce, *Letopiseţul Ţării Moldovei şi o samă de cuvinte*, ed. a II-a, ed. I. Iordan, Bucureşti, ESPLA, 1959.
RL	=	*România liberă* (cotidian, Bucureşti, anul I, s.n.: 1989)
Steinhardt	=	N. Steinhardt, *Jurnalul fericirii,* Cluj-Napoca, Dacia, 1991.
TD-MB	=	*Noul Atlas Lingvistic Român pe regiuni. Moldova şi Bucovina. Texte dialectale*, Volumul I, Partea 1, culese de Stelian Dumistrăcel şi publicate de Doina Hreapcă şi Ion-Horia Bîrleanu, Iaşi, Editura Academiei Române, 1993.
TDM-I	=	Boris Cazacu (ed.), *Texte dialectale. Muntenia,* I, Bucureşti, Editura Academiei, 1973.
TR XVI	=	Ion Gheție (coord.), *Texte româneşti din secolul al XVI-lea*, Bucureşti, Editura Academiei, 1982.
Ureche	=	Grigore Ureche, *Letopiseţul Ţărâi Moldovei,* ed. P.P. Panaitescu, Bucureşti, ESPLA.

LA SECONDE PERSONNE DU SINGULIER À VALEUR GÉNÉRIQUE

Résumé

L'auteur analyse l'emploi générique de la seconde personne du singulier (des pronoms et des formes verbales) en roumain. On propose certaines explications pour le rôle extrêmement important que ce procédé joue parmi de nombreuses structures apparemment équivalentes. On essaie de démontrer que la préférence du roumain pour cette construction n'est pas l'effet d'un simple choix stylistique, mais dépend de traits sémantiques spécifiques (inclusion du locuteur dans un groupe qui n'est pas pré-constitué, affinité avec le virtuel et les structures conditionnelles, refus de l'habituel) et de certains traits grammaticaux du roumain (grand nombre de verbes construits de manière obligatoire avec le pronom refléchi, substitution "balkanique" de l'infinitif par le subjonctif). On suggère aussi une analyse des stratégies discursives et rhétoriques que la seconde personne générique permet de développer.

[1] De altfel, împreună cu aceste trăsături, preferința accentuată pentru *«tu» generic* reprezintă o particularitate a românei între limbile romanice. Pentru o examinare comparativă a mijloacelor de exprimare a persoanei generice (de fapt, a subiectului nedeterminat) în limbile romanice (prin pronume reflexiv de persoana a III-a, pronumele fr. *on*, persoana a II-a singular etc.), v. Iordan & Manoliu, 1965: 187-188.

[2] Drăganu pune persoana a II-a singular pe primul loc între mijloacele de exprimare a unui „subiect general sau nedeterminat" (1945: 42).

[3] Primul lingvist care a înregistrat procedeul a fost Tiktin.

BDD-V3915 © 2003 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:29:11 UTC)

[4] Această diferență apare în subîmpărțirea, curentă în gramaticile românești, a subiectului nedeterminat în două clase: subiect *general* şi subiect *neidentificat* (cf. Graur 1966 II: 94).
[5] Citatele din acest articol provin în marea lor majoritate din două surse eseistice (G. Liiceanu, *Jurnalul de la Păltiniş* şi N. Steinhardt, *Jurnalul fericirii*) şi din una publicistică (*Dilema*, nr. 410, 2000). În cazul numărului utilizat din revista *Dilema* (consultat în arhiva Internet) nu am mai indicat numărul paginii de unde provine fiecare citat. Alte exemple din presă vor fi identificate însă prin număr şi pagină sau doar prin data de apariție, în funcție de proveniența lor din texte tipărite sau din arhive în Internet ale publicațiilor. Trebuie subliniat faptul că dintr-un singur număr de revistă se pot culege numeroase exemple de folosire a persoanei a II-a singular cu valoare generică, ceea ce constituie un argument implicit pentru a demonstra vitalitatea şi frecvența de apariție a procedeului.
[6] Pentru o definire a proverbelor în cadrul mai larg al enunțurilor generice, v. Kleiber 1994b: 207-224.
[7] Citām două pasaje în care valoarea lui «tu» este totuşi, cu certitudine, generică şi paremiologică; am ales pentru exemplificare o traducere din limba veche – Biblia 1688 –, dar am constatat că şi versiunile ulterioare conservă în aceste puncte persoana a II-a. Valoarea persoanei a II-a corespunde textului originar şi a fost păstrată în transpunerile în mai multe limbi: „Mai bine e a nu *te* făgădui, decât, făgăduindu-*te*, *să nu dai*" (Ecles. 5, 4, în Biblia 1688: 448); „Iară grăiesc voao că tot cuvântul deşărt carele vor grăi oamenii, da-vor de el samă la ziua judecății. Că den cuvintele *tale te* vei îndirepta şi den cuvintele *tale te* vei judeca" (Mt 12, 36-37, p. 759).
[8] Originea acestora este totuşi neclară. Pentru Puşcariu 1976: 111-112, în structurile de tipul „dă-i şi dă-i" ar fi vorba de „invocative", deci expresiile ar proveni dintr-o formă de adresare (fictivă).
[9] De fapt, multe atestări popular-orale, în grai muntenesc, nu permit distincția singular/plural. Procedeul este curent, secvențe întregi construindu-se astfel: „Îl mai *arestase* de două ori, da *n-a avut* cu ce-l judeca. I-*a dat drumu* acasă, că *n-a avut* ce să judece. Şi l-*a-ngropat*, *a terminat* cu el" (Rizea: 18); „la uora uobzăce *vine* la mireasă s-o ia cu nunta... *bagă* masă la mireasă, dup-aceea *să duce* de *să cunună*" (TDM I: 19-20; simplificarea transcrierii dialectale ne aparține).
[10] Construcția este similară celei din franceză, cu *ils* generic sau colectiv, discutată de Kleiber 1994a: 151-175.
[11] Restrângerea este produsă întotdeauna în enunțurile raportate temporal prin intermediul timpurilor de relație, enunțuri care nu au deci ca timp fundamental prezentul etern, ci trecutul, exprimându-şi valabilitatea pentru persoane din intervalul temporal indicat de context: „***Înainte***, de pe panouri, *te* ***izbea*** o certitudine: «CEAUŞESCU ŞI POPORUL!»„ (D).
[12] Citatul provine din textul „În loc de prefață", care deschide ediția revăzută şi adăugită a *Jurnalului de la Păltiniş* (Bucureşti, Humanitas, 1991).
[13] *Si* din italiană şi *se* din română, chiar dacă au aceeaşi origine şi un comportament aparent asemănător, se diferențiază profund prin constrângerile semantice ale uzului.
[14] Câteva exemple de folosire actuală în presă a nominalului *omul* în Zafiu 2001: 277.
[15] În italiană, în schimb, *si* impersonal, specializat pentru exprimarea subiectului generic, poate fi coocurent cu un clitic al construcției reflexive: *ci si pente* – /se se căieşte/ = „te căieşti, ne căim".
[16] De exemplu, construcțiile fr. *il faut se laver*, it. *bisogna lavarsi*; în schimb, rom. *trebuie să se spele* nu este o construcție impersonală, ci una în care subiectul personal lipseşte din motive de coerență anaforică.
[17] În principiu, ar putea fi folosite patru variante de construcție: cu infinitiv fără nici o marcă (*E bine a dormi*), cu infinitiv şi *«se» impersonal* (?*E bine a se dormi*), cu conjunctivul la persoana a II-a singular (*E bine să dormi*), cu conjunctivul şi *«se» impersonal* (*E bine să se doarmă*). Cu verbe intranzitive, infinitivul cu «se» impersonal pare mai rar, dar nu imposibil.
[18] Nu este însă complet exclusă adresarea către cititor, tipică discursului de tip prefață.
[19] De exemplu: „persoana a II-a singular reprezintă tipul tradițional şi popular" (Avram 1997: 328). Şi în engleză structurile cu *you* generic sunt considerate mai puțin formale decât cele cu *one* (Huddleston & Pullum 2002: 1467).

BIBLIOGRAFIE

AVRAM, Mioara, 1997: *Gramatica pentru toți,* ediția a II-a, Bucureşti, Humanitas (ed. I: 1986).

BDD-V3915 © 2003 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:29:11 UTC)

BIDU-VRĂNCEANU, Angela, CĂLĂRAŞU, Cristina, IONESCU RUXĂNDOIU, Liliana, MANCAŞ, Mihaela, PANĂ DINDELEGAN, Gabriela, 1997: *Dicţionar general de ştiinţe – Ştiinţe ale limbii* (DSL), Bucureşti, Editura Ştiinţifică.

CARLSON, Greg N., 1991: „Natural kinds and common names", în Arnim von Stechow, Dieter Wunderlich, *Semantik / Semantics*, Berlin-New York, Walter de Gruyter, 1991, p. 370-398.

CARLSON, Gregory N., PELLETIER, F.J. (eds.), 1995: *The generic book*, Chicago, London, The University of Chicago Press.

CAZACU, Boris, 1945: „Sur l'expression du sujet indéterminé en roumain par la deuxième personne du singulier", în *Bulletin Linguistique*, XIII, p. 140-154.

DOBROVIE-SORIN, Carmen, 2000: *Sintaxa limbii române. Studii de sintaxă comparată a limbilor romanice* (trad. rom.), Bucureşti, Univers.

DRAGANU, N., 1945: *Elemente de sintaxă a limbii române,* Bucureşti, Institutul de Lingvistică Română.

FRANCU, C., 1969: „Înlocuirea infinitivului prin construcţii personale în limba română veche", în *Anuar de lingvistică şi istorie literară,* XX, p. 72-114.

GAITANARU, Ştefan, 1994: „Predicatul verbal absolut şi subiectul nedeterminat în limba română", în LR, XLIII, nr. 3-4, p. 99-102.

GRAUR, Alexandru (coord.), 1966: *Gramatica limbii române,* I-II, ed. a II-a, Bucureşti, Editura Academiei.

GRAUR, Alexandru, 1968: *Tendinţele actuale ale limbii române,* Bucureşti, Editura Ştiinţifică.

GUŢU ROMALO, Valeria, 1973: *Sintaxa limbii române. Probleme şi interpretări,* Bucureşti, Editura didactică şi pedagogică.

HASPELMATH, Martin, 1997: *Indefinite Pronouns*, Oxford, Clarendon Press.

HUDDLESTON, Rodney, PULLUM, Geoffrey K., 2002: *The Cambridge Grammar of the English Language,* Cambridge, Cambridge University Press.

ILIESCU, Maria, SORA, Sanda (Hrsg.), 1996: *Rumänisch: Typologie, Klassifikation, Sprachcharakteristik*, München, Würzburg, Wissenschaftlicher Verlag A. Lehmann (Balkan-Archiv, Neue Folge, 11).

BDD-V3915 © 2003 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:29:11 UTC)